

Onaj koji pročita ove retke, a na neki se način zanima za mikrofilm, neće moći da ne posegne za ovom jedinstvenom knjigom - malim Sveznadarom o mikrofilmu.

Zbog svega toga treba pohvaliti veliki trud autora, koji su nas obogatili ovom knjigom i skratili nam mukotrpno traganje za informacijama o mikrofilmu, odnosno o mikrografiji, reprografiji i informatici. Dragocjeni popis literature knjigu čini još vrednijom.

I na kraju naglasimo da su knjigu recenzirali dva vrsna poznavaoaca ove djelatnosti, profesori Sveučilišta u Zagrebu, dr. Ivo Maroević i dr. Miroslav Žugaj, i sami autori članaka iz područja mikrografije, reprografije i informatike.

Dugo ćemo čekati da se pojavi neka srodna knjiga kao što je knjiga »Mikrografija« ing. Aleksandra Bergsteina i prof. dr. Slavka Kapustića. To je kapitalno i nezaobilazno djelo, kako su i sami autori u predgovoru naglasili, jednako za teoretičare kao i praktičare, za profesore i učenike, te za ne mali broj onih koji se žele baviti mikrografijom.

Mr. Martin Modrušan

SAMOSTANI V SREDNJEVEŠKIH LISTINAH NA SLOVENSKEM = Die Klöster in den mittelalterlichen Urkunden in Slowenien

(Katalog izložbe srednjovjekovnih samostanskih isprava koje se čuvaju u slovenskim arhivima, Arhiv Republike Slovenije 1993. g.)

U bogatoj izdavačkoj djelatnosti Arhiva Republike Slovenije (serije: »Vodniki«, »Katalogi«, »Inventarji«, »Objave virov« te časopis »Arhivi« kojega izdaje zajedno s ostalim slovenskim arhivima i Arhivskim društvom Slovenije) serija »Katalogi« je najstarija (započeta 1971. g.). Katalog koji nam je u rukama je trinaesti po redu iz te serije. Među ostalima se ističe ne samo po obimu i bogatstvu sadržaja nego i po vrhunskoj likovnoj opremi.

Izložbom i katalogom željelo se predstaviti srednjovjekovne redove ispravama koje se nalaze u slovenskim arhivima.

Značaj ovoga kataloga nije samo u tome što daje informaciju o izložbi nego i što, kroz pet uvodnih studija, obrađuje naslovnu temu na način znanstvene publikacije, dakle daje stanovitu sintezu i okvir izloženim dokumentima, te korisnik stječe potpuniji uvid u temu nego što bi to mogao samo kroz sažetke dokumenata. Oni opet, zajedno s brojnim fotografijama, na najbolji način ilustriraju uvodne studije.

O važnosti same teme ne treba ni govoriti jer je poznato što su samostani značili za srednjovjekovno društvo, pogotovu u malim narodima. »Imali su važnu ulogu u

gospodarskom, društvenom i kulturnom životu. Pomalo su se preoblikovali u kulturna središta feudalnog društva« - kaže u predgovoru urednica Marija Oblak-Čarni.

Publikacija ima 251 stranicu, a format joj je 20 x 24 cm. Prve 92 str., dakle gotovo 1/3 obuhvaćaju uvodne studije, a drugi dio publikacije je katalog.

Prvu uvodnu studiju napisao je **France Martin Dolinar**, koji je ujedno i autor izložbe i koncepcije kataloga. Rad nosi naslov: »**Crkvena organizacija u srednjem vijeku u Sloveniji**« (str. 9-21). Slovenski je prostor u srednjem vijeku bio pod nadležštvom salzburškog nadbiskupa i akvilejskog patrijarha (granica je bila na Dravi). Oni ustanovljuju biskupije, a zatim je uređena organizacija po župama. Od 9. st. dalje ustanovljuju se arhiđakonati čija je uloga bila nadzirati vjernike i svećenstvo, brinuti se o provedbi crkvenih odluka, a s vremenom su dobili i ulogu nižega crkvenog suda. Zatim raspravlja o ulozu samostana u crkvenoj upravi. Tako su, npr., mnogi samostani stekli župe i arhiđakonske ovlasti, a ove su se s vremenom sve više povećavale kako zbog udaljenosti obaju nadbiskupskih središta, tako i zbog političkih razloga. Tako je naprimjer austrijsko-mletačka granica dijelila područje akvilejskog patrijarha na dva dijela. Iz toga je razloga došlo do formiranja ljubljanske biskupije, što je bila prva veća crkvenoupravna promjena na današnjem slovenskom prostoru. Naime, Habsburgovci nisu dozvoljavali patrijarhu pristup u austrijski dio nadbiskupije, pa se javila potreba da se za austrijski dio patrijarhata ustanovi posebna, samostalna biskupija (1461. g.).

Slijedi rad **Jože Mlinariča** »**Srednjovjekovni samostani u slovenskim zemljama i njihova djelatnost**« (str. 23-35). On konstatira da su svi najvažniji redovi srednjega vijeka djelovali i na slovenskom prostoru i imali su značajnu ulogu u povijesti slovenskoga naroda. Najprije daje historijat dolaska pojedinih redova na slovenski prostor i kronologiju osnivanja samostana, a zatim obrađuje njihovo djelovanje. Prvi dolaze benediktinci (8. i 9. st.) koji su odigrali odlučnu ulogu u pokršćavanju. Zanimljivo je, npr., da je prvi kartuzijanski samostan izvan njihovih matičnih zemalja (Francuske i Italije) osnovan upravo u Sloveniji. Žička kartuzija (nastala oko 1160. g.) bila je najstarija u srednjoj Evropi i u granicama tadašnje Njemačke države. Djelatnost redova ovisila je od cilja kojega je red sebi postavio, ali su važnu ulogu igrale i datosti vremena i prostora. Vjersko i dušobrižničko djelovanje bilo je, na ovaj ili onaj način, svojstveno svim redovima. Liječenjem su se najviše bavili benediktinci, cisterciti i viteški redovi, a po školama su bili poznati benediktinci, cisterciti i siromaški redovi. U literarno-kulturnoj djelatnosti (prepisivanje knjiga ali i pisanje izvornih djela) posebice su se isticali kontemplativni redovi, najviše kartuzijanci. Neki su samostani postali veliki zemljišni posjednici, pa su bili i važan gospodarski činilac.

Većina izloženih isprava providena je pečatima. Rad **Bože Otorepeca** posvećen je upravo toj temi: »**Srednjovjekovni samostanski pečati u slovenskim zemljama**« (str. 37-63). Među srednjovjekovnim pečatima, pečati crkvenih institucija (naročito samostana i njihovih predstojnika), zauzimaju posebno mjesto (po svome sadržaju, umjetničkom oblikovanju te izražajnosti). Srednjovjekovni pečati većine samostana, unatoč razlikama, pokazuju neke zajedničke osobine koje ih uključuju u tadašnji širi evropski prostor. Pečati su obrađeni prema redovima, a donosi se historijat upotrebe pečata i njihov opis (podatak o listini na kojoj se nalaze, oblik, veličina, boja voska, natpis, te opis lika ili prizora na pečatu). Uglavnom su pečati ovalnoga oblika kao i drugdje u to vrijeme. Taj oblik je upotrebljavan prije svega zato jer je bio prikladan za prikazivanje svetaca u stojećem stavu, samostanskih predstojnika i za skupne prizore.

Samo rijetko je bio upotrebljavan okrugli oblik. Na nekim pečatima nalazimo i samo-stanske grbove.

Pismenost srednjega vijeka sačuvana je prije svega na pergamentu i zato je on postao takoreći sinonim za srednjovjekovnu kulturu. Sve izložene isprave napisane su na tome materijalu, pa je logično da je u katalog uvršten rad Nataše Golob: »**Pergament je najplemenitija podloga za pisanje**« (str. 65-79). Autorica opisuje tehnologiju izrade pergamenta, zatim njegove vrste (i osobine svake od njih), govori o grafičko-likovnim elementima isprava: o načinu pisanja, sredstvima za pisanje, formatu, osobinama pisma, kompoziciji isprave, iluminacijama. Uspoređuje način pisanja s pisanjem npr. na papirusu, zatim na dokumentima također na pergamentu ali u obliku kodeksa. Svaki problem obrađuje kronološki (od antike preko ranoga do razvijenoga srednjeg vijeka) navodeći primjere. Sve to povezuje s izloženom građom.

Budući da su srednjovjekovne listine najstarija i najdragocjenija građa u arhivima, neobično je važno kako ćemo ih čuvati, koristiti i na koji način konzervirati i restaurirati. One traže poseban tretman ne samo zbog toga nego i zbog specifičnih materijala od kojih su napravljene (pergament, pečatni vosak). Jadert Vodopivec u uvodu svoga rada »**Čuvanje, zaštita i restauriranje srednjovjekovnih listina**« (str. 81-92) kaže da je ova izložba bila prigoda da se ukaže na osnovne čimbenike koji utječu na sustav materijalne zaštite tih dragocjenih dokumenata. Nakon osnovnih informacija o osobinama materijala, na primjeru izloženih dokumenata opisana su najizrazitija oštećenja i njihovi uzroci, te konzervatorsko-restauratorski zahvati. Na temelju iskustava u konzervatorsko-restauratorskoj radionici Arhiva Republike Slovenije (ali i iskustava drugih), date su preporuke za pravilno čuvanje i rukovanje.

Svi prilozi opremljeni su napomenama i opširnim sažecima na slovenskom i njemačkom jeziku.

U drugom, kataloškom dijelu publikacije, obrađena su 72 dokumenta (koliko ih je bilo i na izložbi) iz 22 samostana. Dokumenti obuhvaćaju vremenski raspon od sredine 12. st. do kraja 15. st. Raspoređeni su prema pojedinim redovima, a predstavljeno je 11 redova. Tako i katalog ima 11 cjelina, a unutar svake od njih raspored je napravljen prema samostanima. Za svaki red data je kratka povijest reda, osnovne značajke i uloga i rasprostranjenost reda na slovenskom prostoru, a za svaki samostan kratka povijest samostana. Autor tih bilješki (prevedene su na njemački jezik) je France M. Dolinar. Nakon toga slijedi popis dokumenata dotičnoga samostana. Za svakoga se donosi iscrpan regist (autori: France M. Dolinar, Božo Otorepec, Jože Mlinarič). Zatim slijede podaci o vjerodostojnosti (izvornik ili falsifikat), podlozi, formatu, pečatu/pečatima, ustanovi gdje se čuva, arhivskom fondu/zbirci, te da li je isprava objavljena i gdje, te literatura. Kraća verzija sadržaja prevedena je na njemački jezik.

Zastupljeni su sljedeći redovi: benediktinci i njihov samostan u Gornjem Gradu, cisterciti sa samostanima u Stični i Kostanjevici, kartuzijanci (Žiče, Jurklošter, Bistra, Pleterje), njemački viteški red - »križnici« (Metlika, Ljubljana), ivanovci (malteški viteški red) - »maltezarji« (Melje), dominikanci (Ptuj), minoriti (Ptuj, Maribor, Celje), dominikanke (Studenice, Velesovo, Radlje ob Dravi), augustinci (Ljubljana), klarise (Mekinje, Škofja Loka) i franjevci (Ljubljana, Novo Mesto).

Većina isprava pohranjena je u Arhivu Republike Slovenije, a ostale u Pokrajinskom arhivu u Mariboru (20), Povijesnom arhivu u Celju, Nadbiskupskom arhivu

Ljubljana, Franjevačkom samostanu u Novom Mestu i u Narodnoj i sveučilišnoj knjižnici u Ljubljani.

Katalog je bogato ilustriran odličnim fotografijama listina i pečata, a svaki samostan je predstavljen suvremenom fotografijom te starijim crtežima iz djela J. V. Valvasora (*Topographia Ducatus Carniolae Moderne*, 1679), G. M. Vischera (*Topographia Ducatus Stiriae, Graecii*, 1681) i I. Stopara (*Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji 1*, Ljubljana 1990). Za svaki red donosi se njegov grb i slika uniforme. Fotografije i likovno oblikovanje izložbe i kataloga napravio je Studio VISIO iz Ljubljane (Zvone i Mateja Pelko, Bogdan Zupan).

Pripreme za izložbu trajale su dvije godine, i u nju je uloženo mnogo znanja i truda. Katalog to i pokazuje i može poslužiti kao uzor kako treba pristupiti prezentaciji arhivske građe na izložbama.

Mladenka Hammer

GUIDA DEGLI ARCHIVI DIOCESANI D'ITALIA, vol. II, Città del Vaticano 1993-1994, str. 312

Zalaganjem udruženja crkvenih arhivista (Associazione Archivista Ecclesiastica) sa sjedištem u Vatikanu objelodanjena je druga knjiga Vodiča dijecezanskih arhiva Italije. Prva je knjiga izašla iz tiska 1990. godine, a njezin je prikaz izašao u *Vjesniku istarskog arhiva*, sv. 1 (XXXII), str. 304-305. Iz sadržaja i predgovora saznajemo da ova knjiga kao i prva obuhvaća 80 vodiča dijecezanskih arhiva Italije, da nakon preustrojstva od 1986. u Italiji postoji ukupno 219 biskupija i 7 opatija te da je istu knjigu uvrstio među svoja izdanja Središnji ured za arhivistička dobra u Ministarstvu za kulturna dobra. U posebnom su poglavlju alfabetskim redom nabrojene sve biskupije Italije kao i njihova regionalna odnosno metropoljska pripadnost. Slijedi popis objavljenih Vodiča dijecezanskih arhiva u prvoj i u drugoj knjizi po regijama, opća literatura i kratice.

Glavninu knjige sačinjava alfabetsko nizanje 80 Vodiča dijecezanskih arhiva. Oni imaju zajednički dio: naziv tvorca građe, adresu, telefon, ime i prezime arhivista, pristupačnost građi, raspored rada u čitaonici, pomagala, usluge fotokopiranja, mikrofilmiranja, itd. Posebni dio svakoga vodiča donosi kratak historijat tvorca, broj kutija, svežnjeva, knjiga i dužnih metara arhivske građe, granične godine, serije predmeta, smještaj građe u ormare, na police i u sobe, druge fondove i slično. Svaki vodič pri kraju navodi: inventar građe, razna pomagala, objavljenu građu, djela nastala korištenjem fondova, bibliografiju, priručnu biblioteku i drugo. Vodiči pojedinih naslovnika zgusnuti su na 2-3 stranice. Najopširniji je onaj mletačkog patrijarhata (Archivio storico del patriarcato di Venezia) koji obuhvaća 16 stranica.

Korisno je napomenuti da Gorički dijecezanski arhiv obuhvaća za nas važnu građu biskupskih konferencija Austrije (XIX. st. i poč. XX. st.), biskupskih konferen-